

Nasjonale retningslinjer for åpen tilgang til forskningsresultater

Høringssvar fra Den norske Forleggerforening

Den norske Forleggerforening (heretter Forleggerforeningen) er en bransjeorganisasjon for forlag som representerer den vesentlige del av bokomsetningen i Norge. Forleggerforeningen har over 90 medlemsforlag, flere av disse er også utgivere av vitenskapelige publikasjoner og tidsskrifter. Foreningen tar hånd om fellestiltak og service overfor medlemsforlagene. Forleggerforeningen har inngått normalavtaler med forfatterforeningene og oversetterforeningene, Bokavtalen med Bokhandlerforeningen, samt – gjennom Kopinor – avtale med Nasjonalbiblioteket om å legge ut bøker i Bokhylla.no.

Forleggerforeningen har med interesse lest rapporten *Nasjonale retningslinjer for åpen tilgang til forskningsresultater*, levert til Kunnskapsdepartementet 14.06. 2016 og vil gjerne kommentere forslag og resonneringer i rapporten.

Høringssvarets seks viktigste poeng:

- 1) Vi støtter ambisjonen om å jobbe for gull åpen tilgang og vil oppfordre til at tiltak i større grad er rettet mot gull enn mot grønn åpen tilgang.
- 2) Kostnadene ved overgangen til åpen tilgang må ikke undervurderes, og det må finnes tilstrekkelige midler og politisk vilje til å ivareta og videreutvikle norske og nordiske publiseringsmønstre og -kanaler.
- 3) Alle tiltak bør gjøre det enkelt for forskere å velge gull-løsninger, men må ikke komme i konflikt med forskerens akademiske frihet til å velge publiseringskanal.
- 4) Et nasjonalt vitensarkiv fremstår som en ressurskrevende og kostbar mellomløsning som det erfaringsvis også er vanskelig å skape oppslutning om.
- 5) Forleggerforeningen opplever at rapporten ikke i tilstrekkelig grad drøfter viktige spørsmål knyttet til forfatterens åndsverksrettigheter og bruk av lisenser.
- 6) Vi støtter forslaget om å opprette en styringsgruppe. Forleggerforeningen ønsker å være representert med sin kompetanse og erfaring med forskningspublisering med åpen tilgang, og forvaltning av rettigheter.

Forleggerforeningen er positiv til rapportens høye ambisjoner og overordnede siktemål om åpen tilgang til forskningsresultater og deler ønsket om at det skal bli enklere for de norske fagmiljøene å velge å publisere åpent.

Finansiering

For å sikre en vellykket overgang til gull åpen tilgang må det finnes tilgjengelige midler. Det er positivt at rapporten vektlegger viktigheten av en tilstrekkelig finansiering. Vi opplever imidlertid at økonomi er kraftig underbelyst til rapporten. En gjennomføring av full gull åpen tilgang vil koste relativt mye ved at to publiseringsmåter vil måtte opprettholdes i en overgangsperiode. Hensynet til forskersamfunnet vil i en periode gjøre det nødvendig å fortsette abonnementene på en rekke tidsskriftpakker og -databaser, samtidig som det vil være helt avgjørende at de norske fagmiljøene har tilstrekkelig med midler til å kunne publisere med gull åpen tilgang.

Åpen tilgang snur om på etablerte økonomiske strukturene og skaper nye utfordringer og nye markeder. Ved gull åpen tilgang flyttes utgiftene ved publisering fra leseren til fagmiljøene og forskningsprosjektene. I en slik situasjon er det svært viktig at ikke forskeren blir tvunget til å ta økonomiske hensyn i valg av publiseringskanal og -måte, men at hun fritt kan søke publiseringsformer som fremmer kvalitet og akademisk anerkjennelse. Vi må ikke komme i en slik situasjon at manglende finansiering tvinger frem at billige publiseringskanaler blir viktigere enn akademisk frihet og kvalitet. I dag konkurrerer forlag og tidsskrift på kvalitet (som blant annet innebærer omdømme i fagmiljøene, styrke i porteføljen, kvalitet i redaksjonelle prosesser). Norske forlag har gjennomgående høyere (lønns)kostnader og færre stordriftsfordeler enn våre utenlandske, til dels globalt orienterte konkurrenter. Dersom finansieringen av åpen tilgang er knapp, vil en tett kobling mellom forskernes valg av kanal og økonomi kunne skape en usunn dreining bort fra akademisk kvalitet, bort fra publisering i norske og nordiske kanaler og på nordiske språk.

Fra et språkpolitisk ståsted er det viktig å opprettholde sentrale norske (og nordiske) publiseringskanaler. Det er også viktig å opprettholde og videreutvikle en forlagsfaglig kompetanse innenfor digital, vitenskapelig publisering i Norge, slik at ikke denne kompetansen overtas utelukkende av globale aktører.

Nasjonale hensyn

Forleggerforeningen noterer med glede at arbeidsgruppen bak rapporten har satt seg inn i noen av de aspektene som gjør at den norske vitenskapelige tidsskriftvirkeligheten skiller seg fra internasjonale forhold.

Dette gjelder blant annet tidsskrift i humaniora og samfunnsfag som mottar støtte av Norges forskningsråd (NFR). Disse tidsskriftene må fra 1.1.2017 gå over til gull åpen tilgang dersom de fortsatt mottar støtte. Støtteordningen omfatter ca. 36 tidsskrift, utgitt av en rekke små og store forlag. De er svært forskjellige; eieform, alder, publiseringshyppighet og grad av digitalisering varierer. Felles for disse tidsskriftene er imidlertid at de er svært viktige som publiseringskanaler og som fagoffentligheter i sine respektive fagmiljøer. De sikrer en bred vitenskapelig publisering på norsk og på nordiske språk, og er også identitetsskapende og tradisjonsbærende arenaer for faglig debatt, og bokanmeldelser. Mange dem er også sårbare, de eies gjerne av foreninger/fagmiljøer, de opererer i et lite språkområde og har begrenset tilgang på artikler og har en stram økonomi.

NFR støtter opp mot 50 % av utgiftene til publisering av disse 36 tidsskriftene. Det er bred enighet om at det vil være uheldig dersom den enkelte forsker skulle bli ansvarlig for å søke om de resterende publiseringsmidlene som trengs per artikkel. Det jobbes derfor nå nasjonalt med en ordning der norske UH-institusjoner går sammen om å betale det det koster å utgi disse vitenskapelige tidsskriftene, altså tidsskriftenes APC (Article Processing Charge). En konsortiemodell er altså under utarbeidelse, dels for å hindre en kostbar byråkratisering og fakturering per artikkel, dels for å hindre at overgangen til åpen tilgang skal føre til artikkeltørke og nedleggelse av svært viktige faglige offentligheter som tidsskriftene jo er. Rapporten stiller seg helhjertet bak dette arbeidet, og det gjør også Forleggerforeningen. En slik ordning vil hindre byråkratisering, den vil også gjøre tidsskriftøkonomien mer transparent og forutsigbar. Vi vil understreke at det er svært viktig at dette kommer på plass så raskt som mulig. I skrivende stund står alle disse tidsskriftene uten en holdbar løsning for 2017. Til nå er det ingen som har påtatt seg ansvaret for å trygge overgangen til åpen tilgang for disse 36 tidsskriftene. Vi vil innstendig oppfordre til at dette kommer på plass umiddelbart. Det er også viktig at en liknende ordning kommer på plass for de nordiske tidsskriftene, dette er arbeid som ikke er påbegynt.

Vi vil understreke at nye finansieringsmodeller for norske og nordiske gull åpen tilgang-tidsskrifter må utformes på en måte som ivaretar behov for innovasjon og utvikling og konkurranse mellom ulike tidsskrifter og forlag.

Opphavsrett og lisenser

Forleggerforeningen savner en grundigere drøfting av opphavsrett i Brekke-rapporten. Rapporten åpner for en problematisk fortolkning av åndsverksrettigheter som står i motsetning til norsk og europeisk åndsverkslovgivning. Et springende punkt er eierskap til verk forfattet i et ansettelsesforhold. Det er ikke slik i Norge at opphavsretten til bøker og artikler overføres fra faglitterære forfatter til institusjonen der forfatter arbeider. Forleggerforeningen vil understreke behovet for å ivareta forfatterens ideelle rettigheter til eget verk, også ved en overgang til åpen tilgang. Det er viktig at bevisstheten omkring åndsverkslovgiving og rettigheter styrkes det videre arbeidet med åpen tilgang. Vi vil oppfordre til en dialog med aktører med utstrakt kompetanse på disse områdene, Forleggerforeningen, NFFO og Kopinor i dette arbeidet.

Et annet viktig perspektiv som ikke i tilstrekkelig grad er drøftet i utvalgsrapporten, er den svært velfungerende kulturpolitiske omfordelingsøkonomien som er skapt gjennom vederlagene fra Kopinor. Ordningen har fungert slik at kopieringsvederlag hentet fra utgitt materiale, også fra tidsskrift, blir omfordelt gjennom en kvalitetsvurdering i NFFO og deretter kommer nye bokprosjekter og nye forfattere til gode. Deler av denne vellykkede omfordelingsordningen vil falle bort ved at materiale publisert som åpen tilgang ikke generer vederlag. Dette vil endre gode og vitaliserende rammebetingelser og publiseringsmønstre og Forleggerforeningen er bekymret for at dette på sikt kan føre til reduserte publiseringsmuligheter og et mer konserverende og mindre vitalt publiseringsmønster. Vi vil derfor oppfordre til at det utredes om en nasjonal lisens for åpen tilgang som ivaretar de kulturpolitiske intensjonene som ligger bak Kopinors avtaleverk.

For øvrig viser vi til Kopinors hørings svar for viktig informasjon om kollektiv rettighetsforvaltning.

Grønn åpen tilgang

Den primære publiseringsmodellen i Norge er i dag fortsatt abonnementsbasert, enten vi tenker på forskerens publiseringsmønstre eller på utgiversiden. Det er nødvendig å sikre eksisterende tidsskrift en bærekraftig tilværelse i forbindelse med overgangen til åpen tilgang.

Forleggerforeningens medlemmer er forpliktet til å ta i bruk Normalkontrakt for tidsskrift ved utgivelse av abonnementstidsskrifter. Avtalen er fremforhandlet av Faglitterær forfatter- og oversetterforening og Den norske forleggerforening. Den tillater allerede grønn åpen tilgang, det vil si at forfatteren har lov til å egenarkivere artikkelen i institusjonelle arkiv i *akseptert versjon*, altså slik den foreligger før forlagets tilrettelegging for produksjon. Den norske normalkontrakten for tidsskrift imøtekommer dermed fullt ut retningslinjene for grønn åpen tilgang som foreslås i rapporten, og er faktisk også mer offensiv enn Brekke-utvalgets forslag. Forleggerforeningen vil derfor kun oppmuntre til at avtalene med de internasjonale forlagene reforhandles slik at de i like stor grad åpner for grønn åpen tilgang som den norske.

Nasjonalt vitensarkiv

Arbeidsgruppen fremmer i rapporten forslaget om et fremtidig nasjonalt vitensarkiv og utvikling av mer brukervennlig funksjonalitet i CRISStin-systemet. Vi skjønner behovet for å legge bedre til rette for grønn åpen tilgang og egenarkivering, men er likevel skeptiske til en slik prioritering. For det første har ordningen med egenarkivering nå vært forsøkt det siste tiåret og uten å ha vært særlig vellykket: Et fåtall av norske vitenskapelig ansatte egenarkiverer arbeidene sine og svært få bruker arkivene til å søke/finne forskningsresultater (i den grad dette blir målt). For det andre er det blant akademikere en meget begrenset kompetanse om rettigheter knyttet til ulike utgivelser og stor usikker om hvilke versjoner det er lov til å arkivere hvor og når. Forlagene bruker en del ressurser på å støtte og informere fagmiljøene og enkeltforskere på dette området.

Vi frykter at satsing på et nasjonalt vitensarkiv ville være en svært dyr og ressurskrevende omvei for å nå målet om gull åpen tilgang, og håper at spørsmålet om etablering av et slikt arkiv blir gjenstand for grundig vurdering av nytte og kostnad,

Publiseringsindikatoren som virkemiddel

Rapporten lanserer publiseringsindikatoren som et virkemiddel i arbeidet med å få til full åpen tilgang. Dette er fristende, ettersom publiseringsindikatoren har vist seg å ha stor effekt ned på individnivå og har endret forskeres publiseringsadferd det siste tiåret. Hovedinnvendingen vår til dette forslaget er at det kan tolkes som en innblanding i forskerens frihet til å velge publiseringskanal. Dette er en grunnleggende akademisk frihet som bør sikres de beste rammer. Forleggerforeningen er også bekymret for at det såkalte tellekantsystemet i enda større grad enn i dag blir brukt politisk til å styre den enkelte forskers valg og prioriteringer. Intensjonen med indikatoren var å skape et redskap på institusjonsnivå, men vi har sett hvordan for eksempel formidling og lærebokskrivning nå blir nedprioritert av den enkelte forsker som en følge av poengsystemet. Å innføre en åpen tilgangvekting i indikatoren vil styrke en uheldig (om enn utilsiktet) slagside ved dagens tellekantsystem.

Styringsgruppe

Arbeidsgruppen støtter forslaget om etablering av en styringsgruppe i det videre arbeidet med å implementere de nye nasjonale retningslinjene. Flere av Forleggerforeningens medlemmer har bred erfaring med åpen tilgang. Vi mener vår kompetanse og erfaring vil være nødvendig i en styringsgruppe, og i andre organer hvor politikken for åpen tilgang i Norge skal utformes.

Kristenn Einarsson
Den norske Forleggerforening

Oslo, 01.11.16